

Inicjowanie przez prokuratora zmiany lub uchylenia postanowienia w trybie art. 24 § 1 k.k.w. oraz wzruszanie prawomocnych orzeczeń wydanych w postępowaniu karnym wykonawczym

EWELINA KUTEK

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

I

Podstawowym zadaniem Prokuratury, które wynika z art. 2 Ustawy z dnia 20 czerwca 1982 r. o prokuraturze¹, jest strzeżenie praworządności poprzez kontrolowanie i interweniowanie w przypadku, gdy stan ten zostanie naruszony lub zagrożony. Pojęcie praworządności należy rozumieć szeroko – jako przestrzeganie prawa przez obywateli oraz przez wszystkie organy państwowe². Sposób realizacji tej powinności został uszczegółowiony artykułem 3 ust. 1 Ustawy o prokuraturze, który stanowi, iż Prokurator Generalny i podlegli mu prokuratorzy wykonują zlecone im zadania m.in. przez podejmowanie środków przewidzianych prawem, zmierzających do prawidłowego i jednolitego stosowania prawa w postępowaniu sądowym, administracyjnym, w sprawach o wykroczenia oraz innych postępowaniach.

¹ Dz.U. z 2002 r., Nr 21, poz. 206 ze zm.

² E. Samborski, *Zarys metodyki pracy prokuratora*, Warszawa 2008, s. 12.

W postępowaniu karnym wykonawczym rola prokuratora sprowadza się do występowania w charakterze strony oraz do funkcji organu ścigającego przestępstwa popełnione w jednostkach penitencjarnych³. Mimo iż kodeks karny wykonawczy z 1997 r.⁴ nie zaliczył prokuratora do organów wykonujących orzeczenia, a jedynie nadał mu status strony w postępowaniu wykonawczym, to jednak nie oznacza to braku realnej możliwości strzeżenia praworządności w toku wykonywania orzeczeń sądowych.

II

Przepisem, który określa status prawny prokuratora w stadium wykonawczym, jest art. 21 k.k.w. Przepis ten stanowi, że prokurator w tym postępowaniu jest stroną, ale tylko w postępowaniu przed sądem⁵. Jako strona prokurator ma prawo:

- inicjowania postępowania wykonawczego;
- uczestniczenia w posiedzeniach sądu;
- wnoszenia zażaleń na postanowienia sądu;
- składanie wniosków o uchylenie lub zmianę prawomocnych postanowień.

Poza prawem do wnioskowania o wszczynanie postępowań incydentalnych art. 21 k.k.w. daje prawo prokuratorowi do wnoszenia także tych wniosków, które dotyczą kierunków dalszego postępowania (np. odroczenia rozpoznania sprawy), przeprowadzenia dowodów, kwestii formalnych, czy też sposobu merytorycznego zakończenia postępowania⁶.

Mając na względzie treść art. 2 i 3 ust. 1 pkt 10 Ustawy o prokuraturze, należy stwierdzić, iż wymienione zadania prokuratora traktować

³ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 10,

⁴ Dz.U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557 ze zm. (dalej k.k.w.).

⁵ K. Postulski, *Status prokuratora w postępowaniu karnym wykonawczym*, Prok. i Pr. 2000, nr 12, s. 51; S. Lelental, *op. cit.*, s. 108; Z. Świda [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy*, Warszawa 1998, s. 58.

⁶ K. Postulski, *op. cit.*, s. 52; S. Lelental, *op. cit.*, s. 109; B. Myrna, *Udział prokuratora w postępowaniu karnym wykonawczym*, [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, pod red. L. Boguni, t. IX, Wrocław 2001, s. 286.

należy jako obowiązki⁷, których realizacja może znacznie przyczynić się do urzeczywistnienia zasady indywidualizacji wykonania kary, modyfikacji kar i środków karnych. Niejednokrotnie prokurator może być jedynym inicjatorem wzruszania prawomocnych postanowień, np. wtedy, gdy skazany nie ma w tym interesu prawnego lub wiedzy co do takich możliwości, sądowy kurator zawodowy nie posiada takich uprawnień, a z kolei sąd nie dostrzega konieczności podejmowania postępowania z urzędu⁸. Wówczas poprzez inicjowanie zmiany lub uchylenia postanowienia w trybie art. 24 § 1 k.k.w. oraz wzruszenie prawomocnych orzeczeń wydanych w postępowaniu karnym wykonawczym prokurator spełnia swoje ustawowe zadanie strzeżenia praworządności w tymże postępowaniu.

III

Artykuł 24 k.k.w. ustanawia instytucję będącą środkiem kontroli i wzruszenia postanowień wydawanych w toku postępowania wykonawczego, która jest wyrazem realizacji zasady prawdy materialnej⁹, a inicjowana z urzędu lub na wniosek podmiotów wskazanych w art. 19 k.k.w. Podkreślenia wymaga okoliczność, iż norma ta nie daje podstaw do reformowania takich postanowień, które wydaje się w tym postępowaniu – w odniesieniu do określonych kwestii proceduralnych – na podstawie stosowanych odpowiednio przepisów kodeksu postępowania karnego¹⁰. Stanowisko to zostało potwierdzone orzecznictwem Sądu Najwyższego¹¹.

Wśród podmiotów uprawnionych do występowania z wnioskiem reformowania postanowień – zarówno prawomocnych, jak i nieprawomocnych – znajduje się prokurator. Zanim jednak wystąpi on ze stosow-

⁷ K. Postulski, *Wzruszanie prawomocnych postanowień wydawanych w postępowaniu wykonawczym*, Prok. i Pr., nr 10, 2007, s. 98.

⁸ K. Postulski, *op. cit.*, s. 99.

⁹ Z. Hołda [w:] K. Postulski, Z. Hołda, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005, s. 168.

¹⁰ Dz.U. z 1997 r., Nr 89, poz. 555 ze zm. (dalej k.p.k.).

¹¹ Postanowienie SN z dnia 21.03.1996 r., III KRN 1/96, OSNKW 1996/5–6/26 z glosą aprobującą S. Paweli.

nym wnioskiem do właściwego sądu, powinien sprecyzować, jakie nowe lub poprzednio nieznane okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia zostały ujawnione i czy są one prawdziwe oraz znaczące dla konkretnego postępowania¹². Okolicznościami istotnymi będą te dotyczące ustawowych podstaw decyzji w poszczególnych postępowaniach incydentalnych, np. nowe okoliczności pozwalające na zapłacenie niezwłocznie całej grzywny, ujawnione po wydaniu postanowienia o rozłożeniu grzywny na raty¹³.

Postanowienie nie może być reformowane w tym trybie z przyczyn innych aniżeli ujawnione nowe istotne okoliczności. W piśmiennictwie przepis art. 24 k.k.w. nazwany został swoistym wentylem bezpieczeństwa¹⁴, zapewniającym elastyczne modyfikowanie orzeczonych kar i środków karnych, jak i probacyjnych bez ograniczenia sądu terminami procesowymi. Jedynym ograniczeniem czasowym do zmiany bądź uchylenia postanowienia jest zakaz podejmowania takiej decyzji na niekorzyść skazanego po upływie 3 miesięcy od dnia uprawomocnienia się postanowienia. Zakaz ten nie dotyczy jednak innych postanowień wydawanych w postępowaniu wykonawczym na niekorzyść skazanego na podstawie innych przepisów (np. odwołanie odroczenia wykonania kary na podstawie art. 156 k.k.w.)¹⁵.

Mając na uwadze, że zmiana lub uchylene postanowienia może nastąpić w każdym czasie, należy stwierdzić, że istnieje możliwość zastosowania tego trybu do nieprawomocnego postanowienia. Jeśli przed upływem terminu do wywiedzenia zażalenia prokurator lub inny uprawniony podmiot złoży wniosek o uchylene bądź zmianę postanowienia, wtedy sąd będzie zobowiązany do oceny złożonego pisma procesowego na zasadzie art. 118 k.p.k. w zw. z art. 1 § 2 k.k.w.

Pod rządami kodeksu karnego wykonawczego z 1969 r.¹⁶ przyjęto, że sąd musi orzekać zmianę lub uchylene postanowienia jeżeli uzna, że okoliczności są nowe lub uprzednio nieznane oraz istotne dla

¹² Postanowienie SA w Krakowie z dnia 8.07.1999 r., II AKz 284/99.

¹³ Z. Świda-Łagiewska, *Charakter prawny i zakres postępowania sądu w stadium wykonawczym w trybie art. 26 kkw*, PiP 1986, nr 12, s. 57.

¹⁴ A. Kordik, *Uchylene lub zmiana postanowienia w postępowaniu wykonawczym*, NP 1972, nr 6, s. 930.

¹⁵ S. Lelental, *op. cit.*, s. 115–116.

¹⁶ Dz.U. z 1969, Nr 13, poz. 98.

rozstrzygnięcia¹⁷. Jednocześnie doktryna postulowała, by ograniczyć orzekanie na niekorzyść skazanego wskazanym w ustawie terminem, czemu uczyniono zadość w paragrafie 2 art. 24 k.k.w.

Dodać należy, że ustawodawca nie wykluczył możliwości, nawet „piętrowego” stosowania art. 24 k.k.w., tzn. uchylania lub zmiany postanowień wydanych w trybie tego przepisu. Sytuacja taka może wynikać ze zmieniających się okoliczności faktycznych¹⁸. Nadto istnieje możliwość złożenia przez uprawnione podmioty – a więc i przez prokuratora – zażalenia na postanowienie wydane w trybie art. 24 k.k.w.

IV

Podkreślenia wymaga fakt, że w trybie art. 24 k.k.w. nie mogą być korygowane błędy prawne. Prokurator, dostrzegając wadliwe prawomocne postanowienie wydane w postępowaniu wykonawczym, które nie może być konwalidowane w opisanym trybie, może korzystając z normy odsyłającej zawartej w art. 1 § 2 k.k.w. złożyć wniosek o wznowienie postępowania bądź skargę kasacyjną. Wybór odpowiedniego nadzwyczajnego środka zaskarżenia zależy od wady prawnej prawomocnego orzeczenia.

Zgodnie z art. 542 § 3 k.p.k. postępowanie może być wznowione tylko z urzędu. Norma ta nie eliminuje aktywności prokuratora we wnioskowaniu o wszczęcie tego postępowania, w szczególności mając na względzie zadania, jakie nałożył ustawodawca na prokuraturę w zakresie strzeżenia praworządności¹⁹. Nadto prokurator może składać wniosek o wznowienie postępowania zarówno na korzyść, jak i niekorzyść skazanego.

Prokurator rejonowy po stwierdzeniu potrzeby wznowienia postępowania przedstawia prokuratorowi okręgowemu stosowny wniosek wraz z aktami sprawy. W sprawie, w której prokurator okręgowy wniosł akt oskarżenia, wniosek ten i akta przesyłane są prokuratorowi apelacyjne-

¹⁷ Z. Świda-Łagiewska, *op. cit.*, s. 58.

¹⁸ K. Postulski, *op. cit.*, s. 105.

¹⁹ K. Postulski, *op. cit.*, s. 107, postanowienie SN z dnia 9.02.2005 r., II KO 38/04, LEX nr 146194.

mu²⁰. Po analizie przedstawionych akt wniosek pozostawia się bez biegu lub na podstawie § 262 Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek prokuratury²¹ odpowiednio prokurator okręgowy bądź apelacyjny przesyła go do właściwego sądu.

Wznowienie postępowania w postępowaniu wykonawczym może nastąpić w przypadku spełnienia przesłanek określonych w art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k., art. 540 § 2 i 3 k.p.k. oraz art. 542 § 3 k.p.k. Jednakże, jak podnosi K. Postulski²², w praktyce wznowienie może nastąpić w dwóch następujących przypadkach:

- na podstawie art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k.,
- na podstawie art. 542 § 3 k.p.k.

Nadto wskazać należy, iż zastosowanie normy art. 540 § 1 pkt 2 k.p.k. zostaje wyłączony w stadium postępowania wykonawczego przez przepis art. 24 k.k.w.

W toku postępowania przed sądem o wznowienie postępowania wykonawczego zakończonych prawomocnym postanowieniem stosuje się przepisy kodeksu postępowania karnego, a nie kodeksu karnego wykonawczego.

V

Oprócz instytucji wznowienia postępowania procedura karna przewiduje drugi nadzwyczajny środek zaskarżenia, jakim jest kasacja. W przedmiocie prawomocnych postanowień wydanych w postępowaniu karnym wykonawczym instytucja ta ograniczona jest, podobnie jak wznowienie, zakresem zastosowania art. 24 k.k.w.

Na podstawie art. 521 k.p.k. podmiotami mogącymi wnieść skargę kasacyjną od postanowień wydanych w postępowaniu wykonawczym są Prokurator Generalny i Rzecznik Praw Obywatelskich.

Podstawą kasacji w postępowaniu wykonawczym może być uchybienie natury prawnej, jeśli jest ono rażące lub należy do grupy uchybień wskazanych w art. 439 k.p.k., zwanymi bezwzględными przesłankami

²⁰ E. Samborski, *op. cit.*, s. 401.

²¹ Dz.U. z 1992 r., Nr 38, poz. 163 ze zm. – Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11.04.1992 r.

²² K. Postulski, *op. cit.*, s. 106.

odwoławczymi²³. Wnoszący kasację nie dość, że ma obowiązek wskazania, co zarzuca postanowieniu to zobligowany jest wykazać, że zarzut mieści się w ramach art. 523 § 1 k.p.k. i ma merytoryczny wpływ na treść zaskarżanego postanowienia.

Mając na względzie stawiany przez ustawodawcę wymóg, by skarżone w drodze kasacji orzeczenie kończyło postępowanie, należy określić, w jakiej sytuacji postanowienie wydane w toku postępowania wykonawczego posiada takowy walor. Otóż w doktrynie, jak i w orzecznictwie została przyjęta koncepcja wspomnianej okoliczności na gruncie postępowania wykonawczego zaprezentowana przez Z. Dodę²⁴. Prawomocne postanowienie wykonawcze posiada atrybut kończącego postępowanie, jeśli powoduje trwałe przekształcenie sposobu lub trybu wykonywania kary albo innego środka. Zatem postanowieniami, od których przysługuje kasacja są te mające za przedmiot warunkowe przedterminowe zwolnienie²⁵, zarządzenie wykonania kary warunkowo zawieszanej²⁶ czy też zatarcie skazania²⁷ oraz zarządzenia kary zastępczej. Wyliczenie to nie jest taksatywne.

Istnieje także możliwość zaskarżenia w trybie kasacji postanowień, prawomocnych oczywiście, wydanych na podstawie art. 24 k.k.w., jeśli dotknięte są kwalifikowaną wadą prawną, będąc jednocześnie orzeczeniem kończącym postępowanie. Z uwagi na brak tego ostatniego przymiotu wykluczone jest wzruszanie postanowień wydanych w postępowaniu wykonawczym na podstawie przepisów kodeksu postępowania karnego.

VI

Analiza powyższych uregulowań prawnych daje podstawę do stwierdzenia, iż mimo ograniczenia w świetle aktualnego ustawodawstwa roli prokuratora w postępowaniu karnym wykonawczym, nadal posiada on

²³ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2005, s. 1088.

²⁴ Z. Doda, *Rewizja nadzwyczajna w polskim procesie karnym*, Warszawa 1972, s. 132–133.

²⁵ Postanowienie SN z dnia 28.02.1998 r., II KZ 16/97.

²⁶ Postanowienie SN z dnia 20.04.1971 r., V KRN 81/71.

²⁷ Postanowienie SN z dnia 29.10.1971 r., VI KZP 105/70.

jednak instrumenty prawne, pozwalające realnie realizować nałożoną rolę „strażnika” praworządności, także na etapie tego postępowania. Niestety, prawna możliwość nie jest wystarczająca, by prokuratorowi przypisać znaczącą rolę w kształtowaniu wykonywania orzeczonych kar i środków karnych.

Zazwyczaj udział w posiedzeniu wykonawczym, nie licząc tych posiedzeń, w których obecność prokuratora jest obowiązkiem służbowym²⁸, traktowany jest jako niepotrzebny i zbędny, a ocena zapadłych postanowień ogranicza się do kontroli formalnej. Ta sytuacja jest niepokojąca, lecz jednocześnie, biorąc pod uwagę braki kadrowe w Prokuraturze i ciągłe obarczanie przez ustawodawcę prokuratorów nowymi obowiązkami, jest częściowo zrozumiała.

Niewątpliwie powyższe uwagi powinny zostać uwzględnione podczas trwających dyskusji nad planowaną nowelizacją ustawy o prokuraturze, a więc i kształtem oraz strukturą tego organu.

²⁸ Zob. E. Kutek, *Prokurator jako strona w postępowaniu o udzielenie warunkowego przedterminowego zwolnienia*, [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, pod red. L. Boguni, t. XX, Wrocław 2006, s. 282.